

Westfriese Ekklesia Wognum, 05-11-2023, Thema: Blinde ogen verlicht ze. Peter Vermaat

Afgelopen woensdag, 1 november, was het 90 jaar geleden dat Huub Oosterhuis werd geboren. Een man die zijn leven lang opkwam voor rechtvaardigheid. Dat blinde ogen verlicht zouden worden, dove oren geopend zouden worden en dat harde harten zouden horen. Straks zullen we daarover zingen. In het dagblad Trouw van diezelfde dag stond een foto uit 1976, waarin Huub Oosterhuis mee demonstreerde voor de democratie in Chili. Ook nu zou hij weer voor vrede gaan. Vrede die vandaag de dag zo hard nodig is, nu de wereld op verschillende plaatsen in brand staat. Vanaf 7 oktober lezen en horen wij elke dag over de verschrikkingen in Israël en Gaza. Een conflict dat al heel oud is. Maar waar tegelijkertijd, jaren geleden al, vraagtekens bij werden gezet. Zo is er een verhaal bekend, afkomstig uit 1973, na de Jom Kipoer-oorlog, toen Israël belaagd werd door zijn Arabische buurlanden. Daarin gingen een Israëliësch en een Egyptische soldaat elkaar fanatiek te lijf. Hun ogen vlamden van haat en blinde woede. Ze staken elkaar met hun messen dood. Toevallig hadden we net daarvoor al worstelend hun armen om elkaar geslagen. Zo kwamen ze in de hemel aan, terwijl ze elkaar omhelsden alsof ze al jaren de beste vrienden waren. Maar nu straalde er liefde, broederschap en vrede uit hun ogen. Ze begrepen niets van deze plotselinge verandering. Een paar minuten daarvoor waren ze gezworen vijanden, en nu stonden ze als twee broers naast elkaar. Het was een raadsel voor ze. Terwijl ze erover nadachten, kwam de aartsengel Michaël naar hen toe en zei: 'Er bestaan hier geen Arabieren of Joden. Hier zijn alleen maar mensen.' Daarop begonnen de twee mannen een gesprek. Ze vertelden dat ze daar beneden ouders, broers en zusters, vrouw en kinderen hadden achtergelaten, en als uit één mond vroegen ze: 'Waarom hebben we hen en onszelf ongelukkig gemaakt? Waar was dat voor nodig? Met wat begrip hadden we toch al op aarde broederlijk en vreedzaam met elkaar kunnen leven?'

Een van de grootste pleitbezorgers voor dat broederlijk en vreedzaam samenleven is de joodse geleerde Martin Buber geweest. Hij was tegen een joodse staat, want een staat heeft vlaggen en kanonnen. Hij wilde geen politiek, maar een cultureel zionisme. In zijn zionisme gaat het om de opbouw van een Joodse cultuur, om mensen die een nieuwe gemeenschap opbouwen. Van een Joodse staat en zijn macht wilde hij niets weten. Voor zijn tegenspeler Theodor Herzl was het zionisme een politieke beweging. Hij pleitte voor een eigen staat, bij voorkeur Palestina, maar het zou ook Argentinië kunnen worden, een reusachtig land, met weinig bevolking en een gematigd klimaat. Zo schrijft hij in 1901. Buber staat er anders in. Hij wil een staat, waar Joden en Arabieren samen kunnen leven. Zijn visioen reikt verder dan Palestina. Het vreedzaam samenleven omvat heel de aarde, de hele mensheid.

De geschiedenis is anders gelopen. Toen Buber in 1965 stierf, in Jeruzalem, was bij de begrafenis van deze grootste Joodse denker de regering van Israël afwezig. Profeten en visionairs krijgen meestal gelijk, ver na hun dood.

blinde ogen verlicht ze
dove oren doe open
harde harten doe horen

Tijdens ons korte leven zijn we dikwijls verblind door ons eigen gelijk. Dat vinden we ook terug in het evangelie van vanmorgen. We horen hoe Jezus op weg is naar Jeruzalem. Hij neemt de twaalf terzijde en vertelt hun dat de mensenzoon daar overgeleverd zal worden en ter dood gebracht. Maar de twee zonen van Zebedeüs, Johannes en Jakobus komen naar Jezus toe met de vraag of de een aan zijn linkerzijde en de ander aan zijn rechterzijde mag zitten in zijn heerlijkheid. De andere tien nemen hen die vraag kwalijk. En Jezus vertelt zijn leerlingen dat het niet gaat om heersen, maar om dienen. Dat is de weg die hij wil gaan. Zo komen ze in Jericho aan, de laatste halteplaats, een goede negen uur lopen van Jeruzalem.

Jericho heet de oudste stad op aarde. We lezen er al over in het boek Jozua. Jozua, de opvolger van Mozes, zendt twee verspieders vooruit om de stad te verkennen. Zij komen terecht in het huis van een hoer, Rachab geheten. Volgens middeleeuwse verhalen zou ze geen hoer zijn geweest, maar kroegbazin. In het eerste hoofdstuk van Mattheüs wordt ze met eerbied genoemd in het geslachtsregister van Jezus. Rachab verbergt de verspieders. En op grond daarvan vraagt ze hen om haar en haar familie van de dood te redden als de Israëliëten de stad zullen veroveren. De meesten van ons zullen het verhaal wel kennen van de val van Jericho. Zes dagen lopen de Israëliëten een keer om de stad, steeds blazen ze daarbij op de ramshorens. De zevende dag lopen ze zeven keer rond de stad. Dan stortten de muren in. Een prachtig verhaal, waarin Rachab en haar familie in veiligheid worden gebracht. Alleen het is zo nooit gebeurd. Toen Jozua Kanaän binnentrok, was Jericho al eeuwenlang een puinhoop. Het hoorngeschal rond de stad roept eerder de

associatie op van het jubeljaar. Na zevenmaal zeven jaren, zegt het boek Leviticus, zal er een jubeljaar zijn (Lev. 25,10). Dan zal men met bazuingeschal rondgaan op de Verzoendag. In het jubeljaar worden de schulden kwijtgescholden, krijgt men zijn grond weer terug, kortom, dan kan er weer opnieuw worden begonnen. Het is waar veel verdreven Palestijnen nu van dromen. Op de ruïnes van de stad wordt een mooi verhaal gebouwd. Niet het beroep van Rachab is het oudste beroep ter wereld, maar dat van de verhalenverteller.

blinde ogen verlicht ze
dove oren doe open
harde harten doe horen

Welnu, deze stad is in de loop van de tijd weer opgebouwd. Een stad met stadspoorten. Poorten die bepalen wie binnen mag zijn en wie buiten moet blijven. Zo is het ook nog vandaag, in fort Europa. Expats zijn welkom, arbeidsmigranten al wat minder en vluchtelingen vrijwel niet. Toen Rousseau, hij was 16 jaar, op een avond in maart 1728 de stadspoort van Genève gesloten vond, besloot hij niet naar huis te gaan, maar de wijde wereld in te trekken. Het wandelen, schrijft hij, werd vanaf die dag mijn werkplaats. Of hij zich ervan bewust was, weet ik niet, maar de oude oudtestamentische geloofsbelijdenis luidt: 'Mijn vader was een zwervende Arameeër' (Dt. 26,5). En in de katholieke kerk spreekt men van parochies, van het Griekse paroikia, verblijf in de vreemde. De paroikos, de parochiaan is niet de bewoner van het huis (oikos), zoals de katoikos, maar hij staat daarbuiten. Hij vertoeft ergens zonder volledige burgerrecht. Een parochiaan is een vreemdeling, een pelgrim onderweg. Het zou goed zijn, als we ons dat vandaag de dag zouden realiseren. Zo is Jezus voortgetrokken, langs de weg. En zo treft hij buiten de stad een bedelaar aan. Hij heeft een naam. Dat is zeldzaam. Meestal worden gezinnen aan naamlozen verricht. Deze heet Bartimeüs. De NBV vertaalt het echter niet helemaal correct. Er staat in het Grieks niet, Bartimeüs, de zoon van Timeüs, maar omgekeerd: de zoon van Timeüs, Bartimeüs. Een kniesoor die erop let. Maar door deze stijfiguur sluit Marcus aan bij het idioom van Homeros in zijn Odyssee. In dit boek ontmoet Odysseus op een dag Teiresias, de blinde ziener, en hij begroet hem met de woorden: 'Zoon van Laertes, Odysseus.' Deze woordvolgorde treffen we nu ook aan in het evangelie. Als Jezus de blinde Bartimeüs ontmoet, roept deze: 'Zoon van David, Jezus.' Teiresias, die Odysseus niet kent, spreekt hem correct aan, zoals Bartimeüs Jezus correct benoemt als zoon van David. Dat wijst erop, dat zij beiden blinde zieners zijn. Hoe Bartimeüs blind is geworden, weten we niet. Wel van Teiresias. Toen hij ooit twee slangen zag paren, sloeg hij het vrouwtje dood met een stok. Op datzelfde moment was hijzelf veranderd in een vrouw. Zeven herfst later ziet hij weer twee slangen met elkaar paren. Nu slaat hij het mannetje dood. Als bij toverslag is hij weer een man. En op een dag krijgen Zeus en Hera een discussie met elkaar, wie er nu het meeste plezier zou hebben bij de geslachtsgemeenschap. Zij raadplegen daarvoor Teiresias, die immers zowel man als vrouw is geweest. Teiresias antwoordt, dat de vrouw het meeste plezier ervan heeft. Hera is gegriefd, omdat ze zo vaak is bedrogen door Zeus en ze slaat Teiresias met blindheid. Omdat een god een godendaad van een andere god niet teniet kan doen, verlicht Zeus zijn straf door hem in plaats van ogenlicht helderziendheid te schenken. U ziet de genderfluiditeit is ook al van alle tijden. Maar dit terzijde.

Er zijn trouwens meer elementen die in onze evangelietekst aan deze blinde ziener Teiresias doen denken. Zo wordt Jezus omgeven door een grote schare als hij Jericho verlaat, evenals Odysseus als hij Teiresias bezoekt. Teiresias wordt vaak afgebeeld met een mantel, die zowel door mannen als door vrouwen wordt gedragen, een mantel die Bartimeüs van zich afwerpt, als hij opspringt en naar Jezus gaat. Het zijn intertekstuele signalen die bekend geklonken hebben voor het gehoor van Marcus. Marcus kende zijn klassieken.

In de 3^e eeuw kon de kerkvader Clemens van Alexandrië over Christus schrijven, dat hij Teiresias geroepen zou hebben om zijn gezichtsvermogen terug te krijgen: "Kom naar mij, oude man, jij ook. Als je Thebe verlaat, en profetie en bacchanale feestvreugde weggooit, laat je dan door de hand naar de waarheid leiden. Kijk, ik geef je het hout van het kruis om op te leunen. Haast je, Teiresias, geloof. Je zult zien. Christus, door wie de ogen van blinden weer kunnen zien, schijnt helderder dan de zon. De nacht zal je ontvluchten; het vuur zal je vreten; de dood zal je verlaten. Hoewel je Thebe nu niet kunt zien, oude man, zul je de hemel zien." Ook Teiresias, de blinde ziener wordt door Christus gered, volgens deze kerkvader.

Maar er is niet alleen een verband tussen Teiresias en Bartimeüs. Er is nog meer aan de hand met de naam Bartimeüs, zoon van Timaios. Deze naam betekent: 'zoon van de geachte'. De vader van Timaios was blijkbaar een belangrijk persoon, maar wij kennen niemand met die naam in de eerste christengemeente. Het

zou echter kunnen zijn, dat Marcus verwijst naar het gelijknamige boek van Plato. Het was in die tijd zijn meest invloedrijke geschrift, door Cicero vertaald in het Latijn. Het boek wil een theorie geven over 'alles'. Een van de elementen erin is het verhaal van Atlantis. Het rijk dat verdwenen is in de golven van het verleden, waar een paradijselijke situatie zou heersen. Welnu, deze zoon van Timaios, neemt afscheid van deze Griekse wijsheid, en ziet de levensweg van Jezus als een betere weg om te gaan. Hij heeft daarmee meer inzicht in de levensweg van Jezus, dan diens verblinde leerlingen, die ziende blind zijn en maar kibbelen over wie de eerste is.

Wat mij in dit verhaal opvalt zijn twee woorden: horen en roepen. Tot vijf keer wordt er geroepen, geschreeuwd zelfs. En er wordt gehoord. Eerst door Bartimeüs. Maar ook door Jezus. De massa echter wil de blinde tot zwijgen brengen. Zij snauwden hem toe zijn mond te houden. Doch als hij dan nog harder roept en Jezus stil staat en hem roept, verandert de massa van mening en zegt: 'Bedaar nu maar, sta op. Hij roept je.' Massa is dan misschien kassa, maar maatschappelijke veranderingen, zo schrijft de historicus Toynbee, komt van een creatieve minderheid, van enkelingen. Het is een roepingsverhaal.

Deze blinde, de zoon van Timaios, ziet waar zijn redding ligt. Niet in de luchtkastelen van Atlantis, maar in het op weg gaan met deze mens. Een weg die over hobbels gaat, waarbij het lijden niet vermeden kan worden.

blinde ogen verlicht ze
dove oren doe open
harde harten doe horen

De Italiaanse filosoof Croce wijst erop, dat 'zien' geen kil registreren is; het is niet worden als een regenton die water opvangt. Zien is het schilderen van de dingen. In elke waarneming zit een element van waardering. Het kan daarom nooit zonder luisteren, zonder horen.

Er wordt gehoord in ons verhaal. Trouwens in heel de Schrift lezen we om de haverklap dat God spreekt en dat het volk steeds zegt: 'wij zullen horen en doen' (Dt. 5,27). Visioenen bij de profeten zijn steeds auditief, niet visueel. Hoort, wordt er steeds opnieuw geroepen. In een roepingsverhaal moet worden geluisterd.

En we weten, dat blinden beter kunnen luisteren, en daarom beter zien. Zo was er een oude blinde man, die thuis verzorgd moest worden. Hij had, vond zijn familie, een heel knappe verpleegster toebedeeld gekregen. Maar na verloop van tijd werd deze dame vervangen door een, in de ogen van de familie, nogal lelijke vrouw. Maar de blinde zei: 'Deze verzorgt mij veel beter.' Echt zien, doe je blijkbaar niet met je ogen. De Franse schrijver Antoine de Saint-Exupéry zegt daarover: 'Alleen met het hart kun je goed zien; het wezenlijke is voor het oog onzichtbaar.' Zien heeft met luisteren te maken, zoals wanneer een arts met zijn stethoscoop een patiënt beluistert om te 'zien' of zijn organen ziek zijn of gezond.

Hoe belangrijk luisteren is, ontdekten de soldaten in de eerste wereldoorlog op 24 december 1914. In de loopgraven bij Ieper hoorden de geallieerde soldaten vreemde klanken. Het bleken Duitse kerstliederen te zijn. Even later hoorden ze: 'Englishmen, Englishmen, don't shoot. You don't shoot. We don't shoot.' En even later kwamen ze de loopgraven uit, werden er handen geschud, cadeau's uitgewisseld en de volgende dag zelfs gevoetbald. De legerleiding van beide kanten was razend. Die vonden het hoogverraad. Wie zich verbroederde, heette voortaan een deserteur. Maar de soldaten begrepen maar al te goed, dat ze slechts een speelbal waren van politici en legerleiding die ver van het front zaten. Wie was hier eigenlijk de blinde? Wie de ziende? We zien ook hoe belangrijk het is, hoe je iets vertelt, hoe je de werkelijkheid framet.

Zowel in de Koran als in de Talmoed lezen we: 'Wie een mens redt, redt de wereld. Wie een mens doodt, doodt de wereld' (*Koran*, Soera 5,32; *Talmoed*, Traktaat Sanhedrin 37a). We hebben zieners nodig, die zich geroepen weten, om contact te leggen met de vijand. Zoals in de dertiende eeuw Franciscus van Assisi dwars door de frontlinies heenliep op zoek naar de sultan en zo ontdekte, dat de pauselijke propaganda van die dagen, waarin de sultan werd afgeschilderd als de antichrist, niet deugde. Een conflict oplossen doe je alleen, zegt Buber, als je de ander in de ogen kunt kijken. Als hij een jij wordt, die je kunt ontmoeten.

blinde ogen verlicht ze
dove oren doe open
harde harten doe horen

Kun je nog een jij ontmoeten in het Palestijns-Israëliëse conflict? De problematiek lijkt uitzichtloos. Het verhaal waarmee ik mijn toespraak begon, heeft daar ook weet van. Nadat de Israëliëse en Egyptische soldaat van hun eerste verbazing zijn bekomen, bekijken ze de hemel eens beter. Al gauw zien ze een groep

engelen, die met elkaar in de hemel aan het vechten zijn. Ze kunnen hun ogen niet geloven. Weer staan ze voor een raadsel, en weer komt de aartsengel Michaël naar hen toe om hun de oplossing te geven: 'Niet alleen op aarde wordt er gevochten, maar ook in de hemel. Ieder volk op aarde heeft zijn beschermheilige in de hemel. Pas als de engelen in de hemel vrede sluiten, zal er ook op aarde vrede zijn.'

Het is een actuele poging om te verwoorden, wat al in de Tien Geboden staat: 'God zal de ongerechtigheid der vaders bezoeken aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde geslacht; maar hij is barmhartig aan duizenden van hen die hem liefhebben' (Ex. 20,5-6). De rabbijnen leggen deze zin uit dat de ellende meestal drie, vier generaties doortert, maar dat Gods barmhartigheid 250 keer groter is. We moeten durven breken met ons verleden.

De blinde Bartimeüs laat de mantel van zijn verleden achter zich en voegt zich op de weg van Jezus, een weg die over hobbels gaat. Het evangelie roept ons op om in die weg te geloven. Welke verhalen willen wij elkaar vertellen. De verhalen van haat en wraak, of de verhalen dat het toch allemaal anders kan?

Op een dag zat een oude dichter in Jeruzalem aan zijn schrijftafel. Door het open raam klonk geschreeuw en geroep van kinderen die aan het voetballen waren. Hij had er last van en raakte geïrriteerd. Om stilte vragen hielp niet. De kinderen gingen door met hun oorverdovend spel. Hij kon zijn aandacht niet bij zijn werk houden. Verscheidene malen ging hij naar buiten om hun te vragen om weg te gaan. Zonder succes. Toen besloot hij een list te gebruiken en vertelde hun dat er op de markt, aan de andere kant van de stad, gratis meloenen werden uitgedeeld. Zodra de kinderen dit hoorden, begonnen ze een marathon naar de markt. Andere kinderen, die dat zagen, vroegen wat er aan de hand was. 'Op de markt worden gratis meloenen uitgedeeld,' hoorden ze, en ook zij begonnen te hollen. Toen volwassenen de kinderen zagen lopen en hoorden over gratis meloenen, gingen ook zij erachteraan. Toen de dichter iedereen zo zagen rennen, liep hij naar zijn raam en vroeg hij, wat er aan de hand was. 'Aan de andere kant van de stad, worden gratis meloenen uitgedeeld.' 'Dus toch,' dacht hij. En ook hij ging erachteraan.

Dit verhaal bewijst, dat we gerust sprookjes mogen vertellen. Maar we mogen het alleen doen, als we er zelf in geloven.

blinde ogen verlicht ze
dove oren doe open
harde harten doe horen

Iets van deze gedachte heb ik weergegeven in mijn gedicht: zoon van timaios.

de blinde muren waren al gevallen
toch werden deur en venster weer gedicht
de oudste stad van deze aarde hield
van orde, zocht een vals'lijk evenwicht

ze wist wie binnen hoorde en wie buiten
daar lag die zoon, zijn vader was een griek
een bedelaar die droomde van atlantis
een blinde die heel luid om redding riep

hij zag - de massa snauwde, vroeg te zwijgen
hij schreeuwde, mens ontferm je over mij
toen bleef de ander staan, hij liet zich raken
en vroeg, wat wil je? - zien - ik maak je vrij

zijn mantel, heel zijn leven liet hij ginds
hij is gegaan op vleugels van de wind